

ویرایش ترجمه چند جمله از رمان "بامداد خمار"

کریم امامی

تمرین امروز ما حاصل یک کارگروهی است در جایی دیگر. در یک شبکه کامپیوتری اطلاع‌رسانی کشورمان بنده و بعضی از کاربران علاقه‌مند به زبان و ادبیات انگلیسی جمع کوچکی را تشکیل داده بودیم. کار ما گاهی معادل‌یابی برای واژه‌ها یا عبارت‌های دشوارتر فارسی یا انگلیسی بود و گاه بحث درباره مسائل گوناگون ترجمه. در یک نوبت قرار شد برای دستگرمی، تکه‌هایی از رمان مطرح "بامداد خمار" نوشته خانم فتانه حاج‌سیدجوادی را به انگلیسی برگردانیم. بنده چند جمله کوتاه و نسبتاً ساده کتاب را انتخاب کرده میان اعضا تقسیم کردم. هرکس یکی دو جمله‌ای را که به او افتاده بود به انگلیسی برگرداند و به انجمن فرستاد. بعد یکی از اعضا که بیشتر دوران کودکی و نوجوانی خود را در کشورهای انگلیسی‌زبان سپری کرده و زبان انگلیسی را اگر نه عیناً همچون زبان مادری بلکه بسیار نزدیک به آن می‌داند جمله‌های ترجمه‌شده را به صورت شسته‌رفته تری درآورد. و در پایان مخلصان آن ویرایش اولیه را به‌عنوان یک ویراستار با تجربه‌تر محک زد. مجموعه پیام‌های مبادله‌شده را که یک کاسه کرده‌ام در زیر می‌خوانید.

[۱]

اول از اصول حاکم بر ویرایش ترجمه بگویم:

- تغییرات داده‌شده یا پیشنهاد شده باید کاملاً قابل دفاع باشند و در صورت سؤال، مستند به مدرکی از اهل زبان. دادن تغییری که مستند به مرجع یا مدرک معتبری نباشد، هرچند از نظر ویراستار کاملاً صحیح، صلاح نیست مگر این‌که ویراستار قبلاً جواز چنین تغییراتی را از صاحب ترجمه دریافت کرده باشد.
- در موارد تغییرات سلیقه‌ای سلیقه مترجم بر سلیقه ویراستار ارجحیت دارد.
- سیاست ویرایش اثر نیز بهتر است در آغاز کار روشن شده، مورد توافق طرفین (ویراستار و مترجم) قرار بگیرد. چه کارهایی قرار است انجام بدهیم؟ لحن ترجمه محاوره‌ای امریکایی باشد یا ادبی انگلیسی؟ املائی کتاب تابع رسم انگلیسی‌ها باشد یا امریکایی‌ها، و خیلی از این نکات ظریف البته مورد ما نیازی به این مقدمات ندارد، ولی چون تیت اظهار نظر دارم خواستم قبلاً بگویم که بر چه مبنایی اظهار نظر خواهیم کرد.

[۲]

تکّه اول:

صبح که برخاستم آفتاب در حیاط پهن بود. شوقی برای برخاستن نداشتم. امیدی نداشتم...
ترجمه ارائه شده:

When I got up in the morning, it was sunshine everywhere in the yard. I had no desire to get up. I had no hope.

ویرایش اول:

When I woke up in the morning, sunshine was everywhere in the yard. I was hopeless, with no desire to get up.

اظهار نظر:

"صبح که برخاستم...."

مثل این است که اصل فارسی در اینجا خودش نیاز به ویرایش دارد و بهتر بود "صبح که بیدار شدم... باشد. بنابراین "When I woke up in the morning" مناسب تر است.

و اما ترجمه "..." آفتاب در حیاط پهن بود" به هیچ وجه آسان نیست. "آفتاب در حیاط پهن بود" یک جور اصطلاح فارسی است برای این که بگوییم مدتی از طلوع خورشید می گذشت. آن را عیناً نمی توان به انگلیسی ترجمه کرد و باید برای آن معادل یابی شود. در واقع یک اهل زبان در اینجا باید بیاید و به ما بگوید در موقعیت مشابهی چه می گوید. "it was sunshine everywhere in the yard..." که انگلیسی فصیح نیست. به نظر بنده پیشنهاد ویراستار "sunshine was everywhere in the yard..." بهتر است ولی باز هم عالی نیست. عبارت های دیگری که به ذهن خود من می رسد:

1. ...it was broad daylight.
2. ...the court-yard was flooded with sunshine.
3. ...the court-yard was bathed in sunshine.

هر سه مناسب هستند ولی آن یکی را انتخاب باید کرد که به بافت جمله اصلی نزدیک تر باشد. بنابراین اگر اهل زبان قبول کنند یا (۲) یا (۳).

و اما بعد:

"شوقی برای برخاستن نداشتم."

به نظر بنده "I had no desire to get up." کاملاً وافی به مقصود است جز این که desire از "شوق" قدری فاصله دارد و اگر بخواهیم ترجمه را دقیق کنیم باید از eager یا یکی از مشتقات آن استفاده کنیم و مثلاً بگوییم:

I was not eager to get up.

و اگر به خودمان جرأت بدهیم و یک قدم از متن فارسی دور و به انگلیسی روزمره نزدیک بشویم می توانیم بگوییم:

I didn't feel like getting up.

"امیدی نداشتم."

I had no hope. به نظر بنده اشکالی ندارد و اضافه بر آن، نمی‌دانم چرا جناب ویراستار در اینجا تصمیم به تلفیق دو جمله کوتاه فارسی گرفته‌اند. انتخاب جمله‌های کوتاه یا بلند بخشی از سبک نگارشی نویسنده محسوب می‌شود و مترجم بهتر است که در حد امکان سبک نویسنده را در ترجمه خود حفظ کند.

و اما I was hopeless ویراستار اشکال دارد. hopeless، همان‌طور که خود ایشان بهتر از من می‌دانند، به شیء یا شخص یا وضعیتی گفته می‌شود که از فرط خرابی از آن قطع امید کرده باشند:

The situation is hopeless.

As a student, he is hopeless.

بنابراین بنده همان I had no hope. یا I had no expectation. را بیشتر می‌پسندم. و حالا بعد از این همه پُرگویی برای دو جمله ناقابل اجازه بدهید حاصل ویرایش در ویرایش خود را عرضه کنم.

When I woke up in the morning, the court-yard was flooded with sunshine. I didn't feel like getting up. I had no expectation.

[۳]

تکه دوم:

ناهار خوردم. رحیم خانه نبود. خودم را به خواب زدم. مادر شوهرم هم در اتاقش خوابیده بود....
ترجمه ارائه شده:

I ate lunch. Rahim was not at home. I pretended that I was asleep. My mother-in-law was asleep in her room.

ویرایش اول:

I had my lunch. Rahim was not home. I pretended to be asleep. My mother in law was also asleep in her room.

اظهار نظر:

ناهار خوردم.

شکی نیست که I had my lunch ویراستار از I ate lunch رایج‌تر و انگلیسی‌تر است. I ate lunch ترجمه کلمه به کلمه از فارسی است در حالی که I had my lunch آنسان است که اهل زبان خود می‌گویند. بنده در جستجوی خود در فرهنگ بزرگ آکسفورد (OED) ترکیب I ate lunch را اصلاً نیافتم، در حالی که به ۵ مورد had lunch برخورد.

"رحیم در خانه نبود."

Rahim was not at home. به نظر بنده هیچ اشکالی ندارد. پیشنهاد ویراستار محترم برای حذف at

جمله را به کاربرد محاوره‌ای امریکاییان نزدیک‌تر می‌سازد.

"خودم را به خواب زدم."

این جمله ترجمه‌های گوناگونی می‌تواند داشته باشد:

1. I pretended that I was asleep. پیشنهاد مترجم کوشش اول
2. I pretended to be asleep. پیشنهاد ویراستار
3. I pretended to be sleeping. یافت شده در میان شاهد‌های فرهنگ بزرگ آکسفورد
4. I feigned sleep. با استفاده از فعل feign به جای pretend

به نظر بنده هر چهار مورد قابل استفاده است ولی خودم (۳) را بیشتر می‌پسندم.
 "مادر شوهرم هم در اتاقش خوابیده بود."

اولاً از "مادر شوهر"، که می‌شود mother-in-law (که در عین حال در انگلیسی به معنی "مادرزن" هم هست). مترجم کوشش اول آن را عیناً به همین شکل، با استفاده از دو خط پیوند، نوشته است و جناب ویراستار این دو خط (hyphen) را جا انداخته‌اند. آیا از حافظه کار کرده‌اند یا کتاب مرجعی دارند که آن را به همین شکل بدون تیره (-) ضبط کرده است؟ مراجع انگلیسی و امریکایی بنده هر دو این واژه مرکب را با hyphen ضبط می‌کنند.

از این مورد که بگذریم تفاوت مهم دیگری بین دو ترجمه نداریم. مترجم کوشش اول در ترجمه جمله "هم" را یا جا انداخته یا لازم ندیده. ویراستار آن را با also ادا کرده‌اند.
 حالاً کلاً ماجرا بعد از این ملاحظات:

I had my lunch. Rahim was not at home. I pretended to be sleeping. My mother-in-law, also, was asleep in her room.

[۴]

تکه سوم:

کفش‌هایم را پوشیدم و از خانه خارج شدم. تازه نیمساعت از ظهر می‌گذشت. با عجله یک خیابان پردرخت و چند پسکوچه را طی کردم...

ترجمه ارائه شده:

I put on my shoes and left the house. It was just about half past twelve. I walked hurriedly through a street full of trees and several back-alleys.

ویرایش اوله:

It was just half an hour after noon. I passed ...

اظهار نظر:

در مورد جملات بالا بحث زیادی نداریم. جناب ویراستار هم تنها برای یک مورد پیشنهاد اصلاحی داده‌اند. یکی از کارهایی که مترجم در روند ترجمه پیوسته انجام می‌دهد بررسی و سبک و سنگین کردن امکانات متعددی است که برای ترجمه هر واژه و هر عبارت در برابر او قرار دارد و سپس انتخاب بهترین و مناسب‌ترین آنها و قرار دادنش در برگردان اثر. بعضی از این انتخاب‌ها را با هم نگاه می‌کنیم:

کفش‌هایم را پوشیدم...

1. I put on my shoes...
2. I put my shoes on...
3. I put on my pumps... به شرطی که نوع کفش معلوم باشد، که در اینجا نیست. در واقع بهترین انتخاب همان (۱) است. ... و از خانه خارج شدم.

1. ...and left the house
2. and went out of the house.
3. and went out.

باز هم با همهٔ باریک بینی و نکته‌سنجی تفاوت فاحشی بین سه مورد بالا نمی‌بینیم. بنابراین انتخاب مترجم کوشش اول را بپذیریم.
"تازه نیمساعت از ظهر می‌گذشت"

1. It was just about half past twelve.
2. It was only half past twelve.
3. It was just half an hour after noon.

مورد (۱) هیچ اشکالی ندارد و مخلص‌تان هرچه سعی کرد دلیل موجهی برای برتری (۳) بر (۱) بیابد، نیافت. شاید پیشنهاد بهتر را باید از ویراستار تواناتری بجویم.
با عجله یک خیابان ... را طی کردم.

1. I walked hurriedly through...a street ...
2. I hurried through ... a street ...
3. With utmost haste I walked along a street...

نه خیر باز دلیلی نیافتیم که به خاطر آن روی کار مترجم اصلی خط بکشیم و پیشنهاد خود را به کرسی بنشانیم.
یک خیابان پر درخت و چند پسکوچه...

1. a street full of trees and several back-alleys
2. a tree-lined street and several back-alleys

در این مورد باید بگویم که tree-lined street عبارتی است که در انگلیسی سابقه استعمال دارد. جای درختان را هم مشخص می‌کند که در امتداد خیابان است و نه در وسط آن. از این رواز a street full of trees مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

حالا، بار دیگر هر سه جمله باهم:

I put on my shoes and left the house. It was just about half past twelve. I walked hurriedly through a tree-lined street and several back-alleys.

[۵]

تکهٔ چهارم:

رحیم موها را روغن زده بود و به یک سو شانه کرده بود. سیگار می‌کشید. تازگی‌ها سیگاری شده بود. یک زیرسیگاری کنار دستش روی قالی بود...

ترجمه ارائه شده:

Rahim had oiled his hair, combing them to one side. He was smoking; he had become addicted to it recently. An ashtray lay next to him on the carpet.

نظر ویراستار:

نکته خاصی به نظرم نمی‌رسد، مگر ترجمه "موروغن زدن" که مطمئن نیستم.

اظهار نظر بنده:

to oil one's hair ظاهراً هیچ اشکالی ندارد. شاهدی از گراهام گرین در فرهنگ بزرگ آکسفورد پیدا کردم:

A young man with oiled hair stood on a wooden step paying money.

ولی خودم دو ملاحظه دیگر دارم. اول به مترجم این قسمت آفرین بگویم که "موها" را به درستی hair ترجمه کرده است و نه hairs. ولی مطابقت این اسم مفرد با ضمیری که بلافاصله بعد از آن می‌آید (them) اشکال دارد و بهتر است این ضمیر هم به شکل مفرد (it) باشد، یعنی به این صورت:

Rahim had oiled his hair, combing it to one side.

شاهدی هم می‌توانم برای این مورد از OED بیاورم، هرچند که قضیه روشن است.

[They] combed their hair back with soap to keep IT in position.

نکته بعدی این است که سیگاری شدن را "اعتیاد" (addiction) بدانیم یا "عادت" (habit). به نظر بنده کشیدن سیگار یک عادت است و استفاده از مواد مخدر یک اعتیاد. در تفحص خود در این مورد در فرهنگ بزرگ آکسفورد smoking habit را یافتیم و خیالم راحت شد. با توجه به ملاحظات بالا برگردان جمله‌های قسمت چهارم را بنده به شکل زیر ویرایش خواهم کرد.

Rahim had oiled his hair, combing it to one side. He was smoking a cigarette; he had recently picked up the habit. An ashtray lay next to him on the carpet.

بنده a cigarette را هم به smoking اضافه کردم تا دقیقاً معلوم باشد آقا رحیم سیگارت می‌کشیده است و نه سیگار برگ یا چق یا قلیان.

« چندم » به انگلیسی

یکی از خوانندگان مترجم پرسیده‌اند "چندم" به انگلیسی چه می‌شود؟ این یک پرسش قدیمی است که بعضی آدم‌های زرنگ برای آزمایش انگلیسی‌دانی مدعیان، با قیافه به ظاهر معصوم و در دل خندان می‌پرسند. یک شکل دیگر آن مطرح ساختن این سؤال است: "روزولت چندمین رئیس جمهور امریکا